

Країна застиглих реформ

07 вересня, 2018, 19:02

Автор, Сергій Кораблін доктор економічних наук, заступник директора Інституту економіки та прогнозування НАН України

До 30-річчя Вашингтонського консенсусу.

1. Поточний рік по-своєму унікальний

За сумним збігом обставин на нього припадає 10-річчя початку глобальної кризи 2008–2009 рр. і 20-річчя серпневого дефолту в Росії (1998 р.). Обидві ці події залишили глибокий слід у вітчизняній історії, запам'ятавшись валютними, фінансовими й економічними потрясіннями. Причому у 2009 р. Україна поставила чи не світовий антирекорд - падіння її ВВП (-14,8%) виявилось одним з найзначніших за час Великої рецесії.

Водночас нинішній рік - ще й переддень 30-річчя знаменитого Вашингтонського консенсусу, який став прологом не тільки до цих двох "ювілеїв", але й до ряду вкрай суперечливих уявлень про успішну економічну політику. У 1989 році Дж. Вільямсон

сформулював 10 її постулатів, відкарбувавши в них, за його ж словами, домінуючий погляд тодішнього політичного Вашингтона: Конгресу США, американської адміністрації, міжнародних фінансових організацій, провідних мозкових центрів.

Сьогодні ці правила загальновідомі: бюджетна дисципліна, податкова реформа (у т.ч. низькі ставки й широка податкова база), фінансова лібералізація, єдиний конкурентний курс валюти, лібералізація зовнішньої торгівлі, прямі іноземні інвестиції, приватизація, дерегуляція, захист прав власності.

2. Неоліберальна революція

Формально цей набір був адресований країнам Латинської Америки, що заплуталися в бюджетних дефіцитах, боргах, високій інфляції й спорадичній девальвації своїх валют. Але в ширшому контексті йшлося про базові принципи ринкової економіки, якій тоді ще протистояв Радянський Союз з його директивним господарством. І хоча пізніше Дж. Вільямсон не раз зазначав довільність прочитання його постулатів, головне, що їх об'єднувало - за його ж визнанням - "капіталізм вільного ринку".

І це не дивно. Тому що межа 1980–1990 рр. була його зоряним часом: радянська економіка хиталася, Союз тріщав, Холодну війну він програв, Варшавський договір сипався, а "гласність" з "перебудовою" закінчилися зростанням цін, порожніми прилавками й масовою деморалізацією. Натомість Захід, що оговтався від стагфляції 1970-х, здавався на цьому тлі осередком благополуччя, досвіду й знань. При цьому рецепт його успіху, відлитий в 10 принципах Вашингтонського консенсусу, видавався напрочуд простим і логічним.

За зауваженням М.Найма, усі 1990-ті пройшли під знаком абсолютного й беззаперечного домінування ідей Консенсусу. І хоча їх інтерпретація могла варіюватися, "це був цілком чіткий і концентрований погляд на те, що мають робити бідні країни для

розвитку своїх економік і здобуття соціального благополуччя".

У більшості країн його сприйняли як керівництво до дії. У тій же Латинській Америці перейшли до жорсткої фіскальної й монетарної політики, скоротили з 5 до 2% ВВП бюджетні дефіцити, знизили до однозначних рівнів інфляцію, учетверо - торгові тарифи, відмовилися від цільового кредитування виробництва, у шість разів збільшили прямі іноземні інвестиції, скасували валютний контроль і контроль над операціями поточного рахунку. Упродовж 1988–1997 рр. у регіоні було приватизовано понад 800 компаній, включаючи банки, електростанції, системи телекомунікацій і водопостачання, а також дороги й установи охорони здоров'я.

Результати, однак, виявилися несподівано скромними, а в подеколи - бентежними. Так, щорічні темпи зростання реального ВВП у Латинській Америці хоча й досягли 3%, що було краще, ніж 2%, які спостерігалися під час "втраченого десятиліття" (1980-ті роки), але залишалися значно меншими за 5% (і більше), що мали місце у 1960–1970-х роках. При цьому в регіоні зросло безробіття, посилилася соціальна нерівність і розчарування в реформах. Бідність залишалася звичайним явищем. Соціологічні опитування свідчили про соціальну несправедливість, у частині як розподілу доходів і добробуту, так і освіти, зайнятості й участі в політичному житті.

Ця статистика - частина доповіді Комісії з економічних реформ і нерівності в Латинській Америці (2001 р.), підготовленої за підтримки Фонду Карнегі за міжнародний мир (США) і Міжамериканського діалогу (США). Доповідь також містила ряд рекомендацій, яких, на думку його авторів, явно не вистачало Вашингтонському консенсусу. Йшлося, зокрема, про згладжування економічних циклів, стабілізаційні фонди, систему соціального захисту, освіту для бідних, підвищення оподаткування багатих для підтримки незаможних, оподаткування зарубіжних (офшорних) активів, фінансову і правову підтримку малого бізнесу, захист найманої праці. **Зрозуміло, що реалізація цих пропозицій потребувала не слабкої, а сильної**

держави, що явно суперечило базовій ідеї Консенсусу, який, на думку авторів доповіді, "не приніс очікуваних результатів".

Особливою фішкою доповіді виявився останній, т.зв. "+1 інструмент", який передбачав "зниження протекціонізму багатих країн". Зазначалося, що вони захищають свої ринки штучними бар'єрами, зокрема в агробізнесі. Це посилює злиденність і нерівність у їхніх бідних сусідів, хоча в ідеалі багаті країни мали б відкритися для їхніх товарів. Так, усупереч лібералізації аграрних ринків більшістю латиноамериканських економік, країни ОЕСР витрачали (на момент виходу доповіді) понад 360 млрд дол. для захисту своїх фермерів, чия частка в сукупній робочій силі становила всього 5%. У ЄС і США щорічно на підтримку одного фермера йшло близько 19 тис. дол. При цьому захист надавався трудомісткому сільгоспвиробництву, у якому легко могла спеціалізуватися Латинська Америка.

Не дивно, що доповідь називалася "Суперечливий Вашингтон" (Washington Contentious).

3. Шокова терапія

У постсоціалістичній Європі неоліберальний мейнстрим початку 1990-х був переважно пов'язаний з "шоковою терапією", яка доповнила Консенсус своїм власним "+1 інструментом" - шоковою швидкістю трансформацій. Можна довго сперечатися про те, наскільки вдалим був підхід Л.Бальцеровича, але не можна заперечувати, що на його батьківщині - у Польщі - він виявився загалом успішним. Тому значна частина експертів продовжує стверджувати, що провали інших перехідних економік пояснювалися низькою швидкістю їхніх реформ (О. Гаврилишин, 2016 р.). Або, іншими словами, малою порцією "шоку".

На цьому тлі примітна думка Г.Колодка (2005 р.), який зазначав, що у 1989–1993 рр. Польща пережила "шок без терапії" через "брутальне порушення основних правил прагматизму й раціональності", що

виявилось у відсутності поваги до розвитку ринкових інститутів, надмірній і надто швидкій лібералізації торгівлі й недостатності стимулювання зростання.

Така оцінка тим серйозніша, що до ринкових реформ Польща була підготовлена непорівнянно краще за багатьох її сусідів. У ній, наприклад, і при соціалізмі існував приватний бізнес і кооперативи, значна частина сільськогосподарських земель перебувала у власності селян, у 1960-х були легалізовані банківські валютні рахунки й відсотки за ними. Для поїздки на Захід було достатньо заплатити 5 доларів. Завдяки цьому ще в 1964 р. один з майбутніх ідейних натхненників "Солідарності" 18-річий А.Міхнік міг проїздом з Парижа заїхати у Відень на радіостанцію "Вільна Європа". У країні збереглися навички ринкового регулювання: на початковому етапі "шокової терапії" було використано Торговельний кодекс 1934 року. Була доступною і західна університетська освіта – сам Л.Бальцерович здобув її на початку 1970-х у Сполучених Штатах.

Не дивно, що Польща залишилася одним з флагманів перехідних економік Європи. **Тим часом їх наступне "розшарування" виявилось результатом не стільки ринкових реформ, як складного геополітичного розмежування.** Згідно з ним країни на захід від колишнього Союзу, включаючи Прибалтику, були визнані частиною європейської культури, історії й загального європейського майбутнього. Східні ж їхні сусіди залишилися в орбіті правонаступника СРСР – Росії. Наскільки далекосяжним, серйозним і жорстким був цей розподіл, показали Придністров'я, Абхазія, Південна Осетія, Крим і Донбас.

Без урахування цієї геополітичної сегрегації не можна розглядати ні постсоціалістичної історії, ні переходу до ринку, ні його результатів. Вона ж проливає світло й на списання Польщі 50% її зовнішнього боргу (1991 р.) з подальшою реструктуризацією її боргу західним банкам (1994 р.). Для своїх потенційних членів ЄС уже в 1989 р. ініціював програму технічної допомоги PHARE.

Першими її отримувачами стали Польща й Угорщина. А для країн СНД і Монголії була запропонована програма TACIS. Нещодавно стало відомо, що на початку 1990-х прем'єр-міністр Великої Британії Дж.Мейджор обговорював можливість членства в ЄС і Росії. Однак його європейські колеги порадили не озвучувати таких ідей, зауваживши про загрозу домінування в Європі бідної ядерної держави.

В умовах такого "вільного ринку" ретельно відібрані єврокандидати знайшли особливі мотиви, умови й цілі для своїх реформ. У якийсь момент їх почав відкрито координувати Брюссель, і за вуаллю "шокової терапії" проступив Брюссельський консенсус - глобальна угода про умови й послідовність надання членства спочатку в НАТО, а потім і в ЄС. Вступивши до нього у 2004 р., Польща стала щорічно отримувати до 9 млрд євро зі структурних фондів ЄС. У 2014–2020 рр. їй з них мали виділити ще 86 млрд євро. ЄС, таким чином, заплатив і продовжує платити своїм новим членам за їхні реформи. Таким чином усі пов'язані з ними ризики виявилися непогано застрахованими. Чого не можна сказати про їхніх східних сусідів.

За визнанням экс-голови центробанку Польщі (М.Белька), цільовий рівень інфляції в Польщі варто було б встановити вище за 2,5%, однак то була "ціна вступу до Євросоюзу". Що, очевидно, стосується і відмови від валютного регулювання з контролем над рухом капіталу. Сьогоднішні надходження зі структурних фондів ЄС з лишком компенсують їх скасування - у нових членах Євросоюзу їх обсяги доходять до 3–4% ВВП. Забери цю допомогу, і деякі економіки почнуть падати. Цей феномен добре відомий. Інша річ, що він не афішується. Саме тому такі країни, як Литва, особливо стурбовані Brexit - вихід Великої Британії неминуче стисне бюджет ЄС і відповідні перспективи зростання його країн-реципієнтів.

Мимоволі виникає питання, якщо це - "вільний ринок", то що тоді державне регулювання, яке досягло міжнародного масштабу?

4. 500 днів

Інтелектуальною відповіддю колишнього Союзу на "шокову терапію" стала **"Програма 500 днів" Г.Явлінського**. Саме стільки, за версією її авторів, вистачило б для створення ринку, на який у Заході пішло кількасот років. Хоч яка курйозна ця думка, однак саме вона на початку 1990-х сяяла на вістрі економічного мейнстриму. Пізніші застереження про умовність строку програми, безперечно, лукавство. Усі кроки в ній були прописані мало не по місяцях. Її просував шанований академік

С.Шаталін. Її розіслали для опрацювання по всій союзній вертикалі.

Серйозних альтернатив цим поглядам не було. Та й хто б їм заперечив в умовах державного монотеїзму? Не дивно, що в критичний момент ідея "великого ринкового стрибка" виявилася настільки ж затребуваною, як і "заряджена вода" А.Чумака з телегіпнозом О.Кашпіровського.

Олії до вогню підливали надії на зовнішню допомогу. За словами Дж.Сакса, радника уряду Є.Гайдара, у 1992 р. G-7 і МВФ обіцяли 24 млрд дол. Росії і ще 20 млрд іншим союзним республікам. Усього їм було обіцяно понад 100 млрд дол. Після чого, за запевненням МВФ, мало початися економічне зростання у 4%. У 1993 р. вже нова американська адміністрація обіцяла Росії новий фінансовий пакет в 28 млрд. Але з усього цього, за словами Дж.Сакса, країна до кінця 1993 р. отримала тільки 4 млрд.

Програма уряду Є.Гайдара хоча й конкурувала з "500 днями", але за їх теоретичні рамки не виходила. Її результат, помножений на радянські реалії й відсутність зовнішньої допомоги, перевершив усі очікування: в 1990-х ВВП Росії впав на 38,8%. При цьому **чашу ринкового причастя з нею випили всі члени СНД. Найгіркішою вона виявилася в Україні - глибина її спаду сягнула 60%. Такого світ не знав і в роки Великої депресії.**

Відповідальності за той провал ніхто на себе не взяв. Ні в частині

теорії, ні практики. Але, на відміну від опонентів, "команда Гайдара" виявилася єдиною, що прямо заявила про успішно досягнуту мету. Так, за словами Б. Чубайса, "заставні аукціони створили політичну базу для безповоротного розгрому комуністів на виборах 1996 року". І він же продовжив: "А уявлення про справедливість у народу ми зламали ще ваучерною приватизацією". У цьому з ним погодився А.Кох: "Прощання з радянським культом справедливості ... це була плата за ринкові реформи. І за приватизацію, зокрема".

Що ж стосується допомоги у вигляді "умовно кажучи, плану Маршалла", яку Є.Гайдар просив у тодішнього держсекретаря США Дж.Бейкера, то вона, як відомо, не надійшла. Уже в 1993 р. представник Держдепу США в країнах СНД С.Телбот проголосив свою знамениту фразу - "менше шоку, більше терапії". Російський міністр фінансів Б.Федоров сказав, що це "удар ножом у спину". Дж.Сакс додав, що "лезо ще й прокрутили". Щоправда, значно пізніше він зізнався: "Ми поклали хворого на операційний стіл, розкрили йому грудну клітку, але в нього виявилася інша анатомія".

5. Реформи другого покоління

До кінця 1990-х **Вашингтонський консенсус** встигли охрестити **"ринковим фундаменталізмом"** (Дж.Сорос). Його проблеми були змушені визнати й МВФ зі Світовим банком. Після азійської кризи 1997–1998 рр., втечі західного капіталу з країн, що розвиваються, дефолту Росії й потрясінь у Бразилії, Україні, Перу та інших країнах приховувати очевидне вже не мало сенсу. У Фонді заговорили про "реформи другого покоління", звернувшись до терміна, запропонованого М.Наймом.

Останній звернув увагу, що **"стале економічне зростання потребує сильних державних інститутів"**. Але їх країнам, що розвиваються, зазвичай і не вистачає. Отже, "небезпека надто сильних держав майже миттєво змінилася небезпекою надто слабких держав". І якщо в авторів Консенсусу тривогу викликала надмірна інфляція, то через 10 років виявилось, що **проблемою є**

слабка держава, неспроможна захистити закон, боротися з корупцією та проводити реформи.

При цьому *"макроекономічна ортодоксія"* виявилася не панацеєю, а лише підходом до вирішення більш складних завдань. Тому що за всієї важливості вона не забезпечила "підручниками школи" й "ліками лікарні". **Стало очевидним, що її треба доповнити розвитком соціальних інститутів - як державних, так і ринкових.**

Консенсус недооцінив і ризики глобалізації. Його постулати відносно дерегуляції та торговельної/фінансової лібералізації виходили виключно з позитивних очікувань. Тоді як тільки за п'ять років (1994–1999 рр.) системні кризи відбулися в 10 країнах із середніми доходами, ставши для всіх цілковитим шоком.

Аналогічні аргументи лунали й у відомій критиці *Дж. Стігліца*, який вказував на "провали" і ринку, і держави. Внаслідок чого необхідність полягала в їх спільному розвитку, а не у відмові від державного регулювання як такого. Його знаменитий *"Пост-вашингтонський консенсус"* майорів дотепами на адресу МВФ і Світового банку, для яких просто не було б місця, якби ринок справді був "досконалим". При цьому він перейнявся **резонним питанням, чому реформи в Росії супроводжувалися спадом і подвоєнням нерівності в доходах, хоча її економіка вважалася дуже неефективною й при переході до ринку мала б розквітнути.**

Багато хто також зазначав, що Китай уник такої долі, обравши іншу стратегію реформ. Ефективність його еволюційного переходу до ринку була самоочевидною. **На цьому тлі виконавчий директор МВФ *М. Камдессю* був змушений визнати, що для проведення реформ у перехідних економіках "не було ні належного досвіду, ні чіткого плану дій" (1999 р.).** Із цим важко не погодитися. Як, утім, і з тим, що **міжнародні організації взагалі не мали компетенції та повноважень для вирішення завдань такого масштабу.**

Підбиваючи підсумки 1990-х, *Д.Родрік* констатував, що кампанія з приватизації, дерегуляції та лібералізації виявилася, "можливо, найпотужнішою за всю історію людства". Причому захоплення ними, як і свобода, надана капіталу, явно перевершили очікування *Дж.Вільямсона*. Однак після десятиліття ринкового ентузіазму у Вашингтонський консенсус більше ніхто не вірив. Його підсумки були такі, що вже йшлося "не про те, живий він чи мертвий, а чим його замінити". Сам Дж.Вільямсон визнав, що колишня єдність - основа Консенсусу - випарувалася.

Д.Родрік не приховував свого скепсису з приводу універсальних правил "згори-донизу". "Стабілізувати, приватизувати та лібералізувати" стало мантрою покоління технократів, які набили руку на світі, що розвивається, і політиках, яких вони консультували". Критикуючи цей підхід, він вдало підбив підсумки дебатів кінця 1990-х, описавши нову, "поліпшену", версію Вашингтонського консенсусу. В останній до початкових 10 принципів додалася ще одна десятка: 1-корпоративне управління, 2-боротьба з корупцією, 3-гнучкий ринок праці, 4-правила СОТ, 5-фінансова звітність і стандарти, 6-обережна лібералізація операцій з капіталом, 7-незалежність центрального банку та 8-таргетування інфляції, 9-система соціального захисту, 10-скорочення бідності.

Неважко помітити, що "розширена" версія Консенсусу відображає практично всі аспекти сьогоденного співробітництва України з МВФ. Не менш примітний і той факт, що до неї потрапило таргетування інфляції. Тому що тільки в умовах ринку, близького до досконалого, центральний банк може ставити одну-єдину мету - цінову стабільність. Однак, наскільки далекі ці уявлення від реальності, показала Велика рецесія (2007–2009 рр.).

6. Велика неоліберальна криза

Якщо в Україні дотепер немає офіційного пояснення причин її 60% падіння в 1990-х, а також криз у 2008–2009 і 2014–2015 рр.,

то в США причини Великої рецесії були озвучені вже 2011-го. Спеціально створеній Національній комісії вистачило двох років для висновку, що до кризи призвели політика надмірної лібералізації, дефекти ринкового саморегулювання і дефіцит державного контролю. Йшлося, зокрема, про провали у фінансовому регулюванні та нагляді, недоліки корпоративного управління й ризик-менеджменту, надмірні інвестиційні ризики, вади позабіржових деривативів, розгубленість держави. **(Примітно, що М.Найм ще 1999 р. припустив можливість початку чергової кризи у фінансовій сфері однієї з провідних країн світу, зваживши, що вона до нього не буде готова.)**

У ході Великої рецесії ВВП США впав на 4,3%, ціни на житло - на 30%, індекс ділової активності Standard & Poor's - на 57%, безробіття зросло вдвічі. **В епіцентрі проблем лежав дерегульований фінансовий сектор. За логікою неоліберальної доктрини всього цього просто не могло бути. Тим паче, у США. Але вже коли сталося, то долю ринку мав вирішувати сам ринок: неплатоспроможні компанії та банки треба було банкрутити, великий бізнес - дробити, а державний бізнес - продавати, причому переважно іноземним інвесторам (наприклад, з Китаю, якщо вони виявилися успішнішими).** Американський мінфін мав дотримуватися бюджетної дисципліни та рівня держборгу. А ФРС (центробанк) - стояти від нього якнайдалі.

Та на практиці все вийшло навпаки. Держава стала рятувати найбільші корпорації; націоналізувала бізнес, який обрушив глобальні ринки; збільшила дефіцит бюджету, держборг та емісію грошей. У рамках першої стабілізаційної програми мінфіну (TARP, 2008–2010) на ці цілі пішло 438 млрд дол., з яких понад 60% отримали всього 12 корпорацій: одна страхова (AIG), вісім найбільших банків і три автокомпанії (General Motors, Chrysler, Ford, - останній, щоправда, грошей не потребував). Якщо всі ці кошти держава повернула собі через два роки, то її другий пакет (закон ARRA, 2009–2012) був фактично безоплатним. У його рамках 840

млрд дол. виділялися на зниження податкового тягаря, фінансування інфраструктури та науки, захист малозабезпечених, охорону здоров'я, освіти, енергетичні та природоохоронні проекти.

Основним джерелом цього фінансового потоку була ФРС. Її монетарна політика повністю змінилася: емісія линула рікою; відсоткові ставки майже обнулили; їх "прив'язали" до безробіття; де-факто підняли цільову інфляцію; ФРС зобов'язалася кредитувати бюджет і небанківські корпорації, ввела цільове фінансування тощо. **Економічна реанімація США тривала дев'ять (!) років - з жовтня 2008-го по жовтень 2017-го. Причому "нетрадиційна" бюджетна та монетарна політики залишалися в силі й після закінчення рецесії в червні 2009 р.** За цей час баланс ФРС виріс у 5 разів, монетарна база - у 4,5 р., держборг - майже вдвічі, його відношення до ВВП - з 62,8 до 102,3%.

"Виявилось", що економічною метою держави є не дерегуляція та приватизація, а стабільне зростання. У 2011 р. виконавчий директор МВФ *Д.Стросс-Кан* визнав, що **Вашингтонський консенсус "залишився позаду", а маятник економічної думки й практики хитнувся - нехай і небагато - але від ринку до держави.** З ним важко сперечатися, тим паче, що **антикризову політику США скопіювали практично всі провідні економіки світу.** А Банк Англії та Європейський центральний банк дотепер проводять "нестандартну" монетарну політику.

7. Протекціонізм vs Консенсус

Провідні економіки не стали повертатися до **неоліберальних ідей Консенсусу** й після виходу з кризи. Ось уже кілька років увесь світ спостерігає за боротьбою ЄС з мігрантами та їх виселенням за межі Європи. При цьому вживають заходів, з неоліберального погляду **сюрреалістичних.** Зовнішні кордони ЄС обносять рядами колючого дроту. Причому одного ряду часом виявляється замало. Виникають загородження й між членами ЄС, відкликаються посли, на кордон висилаються армійські підрозділи. Згадують про паспортний

контроль усередині Шенгенської зони. Платять мігрантам, аби ті залишили Європу. Зупиняється транспорт, щоб попередити їхній приїзд. Частина європейських країн відмовляється приймати мігрантів у рамках раніше узгоджених квот. Їм за це погрожують скасуванням субсидій з бюджету ЄС. Укладається угода з Туреччиною щодо висилання на її територію нелегалів. Ціна питання - обіцянка членства в ЄС плюс 3 млрд євро. Лунають пропозиції про створення цілої серії таких таборів за межами ЄС із єдиною метою - захистити "вільну Європу".

Найрадикальніше на цьому тлі рішення - Brexit. У Великій Британії не приховують, що однією з головних його причин став неконтрольований приплив іноземців. Аргумент досить дивний, якщо зважити, що йдеться про колиску вільного ринку й класичної політекономії, батьківщину М.Тетчер і натхнені нею неоліберальні теорії, включаючи Вашингтонський консенсус.

На іншому березі Атлантики погрожують добудовою "Великої американської стіни", аби повністю відгородитися від Мексики. Та обурена. Але чує, що її змусять платити за дві тисячі кілометрів, що залишилися. США виходять із проекту Транстихоокеанського партнерства. Вимагають перегляду Північноамериканської зони вільної торгівлі. **Президент США обурюється й наполягає на симетричному відкритті ринків.** Піднімає тарифи на сталь (10%) і алюміній (25%). ЄС, Китай і Туреччина відповідають контрзаходами. Для Туреччини ситуація патова. Її ліра девальвує на третину, а з початку 2018 р. - на 60%. Міжнародний капітал нервує. Згадують про Bank of America, який розгледів симптоми кризи 1998 року. Того самого, який змусив МВФ визнати доречність контролю над рухом капіталу.

* * *

Україна ж тим часом продовжує свою нескінченну низку **"радикальних ринкових реформ"**. Їх лейтмотив незмінний. Чуємо, як і 30 років тому, усе про ту саму **Тріаду** - **приватизацію, дерегуляцію, лібералізацію**. Дотримуючись її, **країна ніяк не досягне дореформених обсягів виробництва. З урахуванням же еміграції, неясно, коли це станеться взагалі.** **Спад, що ознаменував перехід до ринку, удвічі глибший та довший за Велику депресію 1930-х.**

У країні немає **"інститутів розвитку"**, показники її зростання та інвестицій - нижче від середньосвітових, її залишає молодь, доходи впали до межі найзлиденніших країн. Гривня перманентно девальвує. У держави очевидні проблеми з управлінням, боргом, пенсіями та територіальним суверенітетом. Зовнішні кредитори вимагають продажу лісу-сирцю та сільськогосподарських земель. ЄС при цьому оголошує доктрину "сировинної дипломатії" і шукає доступ до природних ресурсів третіх країн. **Українська влада "декларує боротьбу"** з корупцією, валютну лібералізацію та мільйони доларів на своїх офшорних рахунках. Як, утім, і готівкою.

Міжнародні кредитори від цього явно не в захваті. Вони намагаються виправити власні помилки 1990-х, коли в Україні, згідно з **Дж.Хеллманом, Д. Кауфманом та Г.Джонсом**, **сталось "захоплення держави"** - приватизація політичних функцій бізнесом.

Цей феномен був описаний ними на порозі нульових при аналізі проблем **перехідних економік**. **"Усього за десятиліття страх перед державою-левіафаном змінився зрослою увагою до олігархів, спроможних "захопити державу" і змінювати політику, регуляторне та законодавче середовище на свою користь, генеруючи концентровану ренту за рахунок іншої економіки"**.

В Україні рівень такого захоплення за їхньою трибальною шкалою (низький, середній, високий) оцінювався як високий, у півтора разу більший за середній за вибіркою з 18 перехідних країн.

За таких умов найкращі наміри *Консенсусу* автоматично вивертаються навиворіт.

Як, утім, і *спроби* *раціонального держрегулювання*.

Що не дивно, тому що йдеться не просто про *корупцію*, а "*монопольний капітал*", який захоплює політичні висоти й третирує *все суспільство*. У термінології *Д.Аджемоглу* та

Дж.А.Робінсона, таке захоплення породжує "*екстрактивні інститути*" - систему економічної та політичної влади, яка повністю вбиває надії на суспільне процвітання.

Чи впораємося ми з цією спадщиною *реформ 1990-х* та яким чином, допоки неясно...

Але те, що зробити це без перегляду низки їх базових постулатів не вдасться, - цілком очевидно (!).

P.S.

Один із авторів концепції "*захоплення держави*" (state capture) - *Д.Кауфман* - був першим головою місії Світового банку в Україні й завдяки цьому мав непогане уявлення про хід і результати її "*радикальних структурних реформ*".

Ми повідомляємо тільки дійсно важливі новини. Долучайся до [Telegram-каналу](#).